

DE REIKWIJDTE VAN VERBOND EN BELOFTE

Is dr. J. G. Woelderink een omstreden theoloog, een reactietholoog, of nog erger: een schibboleth? Dr. ir. J. van der Graaf noemt hem "omstreden wat zijn latere ontwikkeling" betreft. "Vooral wat betreft zijn kritiek op de verkiezingsleer van Dordt. Maar in zijn denken over verbond en belofte was Woelderink een voluit reformatorisch theoloog." Ook prof. dr. J. W. Maris plaatst hem geheel in de lijn van Schrift en Reformatie. Beiden beschouwen Woelderinks kritiek op Dordt als een uitglijder. Drs. C. J. Meeuse noemt Woelderinks denken echter "erger dan eenzijdig", een ontsporing van de reformatorische leer. Woelderink, over wie ds. Wilschut een lijvig proefschrift schreef, heeft altijd stof doen opwaaien.

Binnen de Hervormde Kerk valt het niet mee om een representatief figuur te vinden die hét standpunt over Woelderink verwoordt. Er zijn immers voor- en tegenstanders, zoals er altijd als het om het voor- en onderwerpelijke gaat, verscheidenheid binnen de Gereformeerde Bond is geweest. Van der Graaf, algemeen secretaris van de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk, weet welke plaats Woelderink binnen de hervormd-gereformeerde traditie heeft ingenomen. "Hij was omstreden voor een bepaalde bevindelijke traditie in eigen kring, maar ook iemand met originele theologische kwaliteiten. H. Berkhof noemde Woelderink ooit eens de enige theoloog die de Gereformeerde Bond heeft voortgebracht."

Van der Graaf: "Woelderink keerde zich vooral tegen een valse lijdelijkheid die altijd bezig was met de vraag: Is het wel voor mij? Daarop heeft hij gereageerd en daarin ging hij een eigen weg, ook in polemieken met iemand die ik echter óók een groot theoloog wil noemen, namelijk ds. I. Kievit. We moeten niet vergeten dat de polemieken behoorlijk vertroebeld is door H. Visscher. Kievit is in zijn latere ontwikkeling dichterbij Woelderink gekomen. Hij stelde dat God Zijn verkiezing verwerk elijkt in de weg van het verbond. In de Gereformeerde Bond is na 1940 de brug tussen Kievit en Woelderink geslagen. De oudere generatie van na de oorlog beaamde dat Woelderink rechtmatig het verbond binnen het vizier had gebracht. Die brug tussen Kievit en Woelderink is al geslagen bij J. Severijn, later bij W. L. Tukker, L. Blok en niet te vergeten L. Kievit. Vader en zoon Kievit waren zeer aan elkaar verknocht, ook in de prediking."

Prof. Maris, hoogleraar dogmatiek aan de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Apeldoorn, beschouwt het spreken over verbond en belofte bij Woelderink als voluit reformatorisch, waarbij vooral de Schrift opengaat. "Er is voortdurend een toetsen aan het spreken van de Schrift. Aan het einde van zijn leven is hij uit de bocht gevlogen en vergat hij dat het verbond in de tijd niet hetzelfde is als de verkiezing die van eeuwigheid is, en dat die twee toch niet met elkaar strijden. In die laatste ontwikkeling zou ik hem een reactietholoog willen noemen. Maar gezien de theologische positie die hij eerder innam, was dit een reactie die niet nodig is geweest."

Ds. Meeuse, predikant van de gereformeerde gemeente in Nunspeet, is een geheel andere mening toegedaan. "Ik vind Woelderink eenzijdig, zelfs erger dan dat. Bij hem zien we een ontsporing van de reformatorische leer, allereerst in zijn spreken over de verkiezing. Hij spreekt over Gods verbond slechts als een gebeuren in de tijd en over de beloften als gegeven aan alle gedoopten zonder onderscheid, waarbij het geloof voor hem slechts een daad of activiteit schijnt te zijn. Het zijn niet slechts accentverschuivingen. Hij verlaat het spoor van Schrift en belijdenis en dan ook van onze vaders van de Nadere Reformatie."

Van der Graaf: "Woelderink heeft vooral de nadruk willen leggen op het belofte karakter van het Evangelie en binnen dat kader stelde hij het verbond aan de orde. Daarmee wilde hij uitdrukkelijk in de traditie van Calvijn staan. De leeruitspraken van 1931 van de Gereformeerde Gemeenten vormden volgens hem een afwijking van de theologie van Calvijn. Maar vergeet ook niet de persoonlijke weg die Woelderink ging bij het verlies van drie zonen op één dag en hoe bevindelijk hij dat verwerkte."

Meeuse: "Toch hebben de uitspraken van 1931 oude wortels. Kersten verzon niet iets nieuws. Hij greep terug op de Schotse verbondsleer. Het genadeverbond is de weg waarin God Zijn uitverkorenen het heil wil schenken en deelachtig maken. Het gaat ten diepste om de organische of historische weg en dus om de wijze waarop God mensen tot de zaligheid brengt. Bij de verkiezing gaat het om Gods besluit. Een besluit gaat toch aan de uitvoering vooraf? Ook moet het duidelijk zijn dat voor God Zijn

besluiten bepalend zijn voor de uitvoering. In prediking en pastoraat gaat het evenwel eerst om de roeping en de aanbidding van het verbond. Als Woelderink stelt dat wij eisen dat iemand eerst moet weten een uitverkorene te zijn, voordat hij tot Christus en Zijn genade mag komen, is dat een ergerlijke karikatuur van de rechtzinnige leer."

Maris: "U geeft Woelderink eenzijdig weer als u zou bedoelen dat het geloof een daad-activiteit van de mens is. Het is wel degelijk de Heilige Geest, Die volgens Woelderink het geloof werkt. Gaat het echter om het geloof als hebbelijkheid, als ingegoten beginsel, dan gaan onze wegen uiteen. Maar ik geloof zeker dat het beheersen van het verbond door de verkiezing consequenties heeft voor het aanbod van genade."

Meeuse: "Ik ben ook overtuigd van de noodzaak om het aanbod van genade voluit te prediken, maar wij geloven dat het verbond onder beheersing van de verkiezing staat, in die zin, dat God Zijn besluit daardoor ten uitvoer brengt. Dan zien we hoe de zaken bij God liggen, zoals de geloofsleer zich daarover uitsprekt. In prediking en pastoraat is de nodiging tot het genadeverbond aan de orde."

Van der Graaf: "Of behóórt men al tot het genadeverbond, waarbinnen sprake is van tweeërlei kinderen?"

Meeuse: "Men valt onder de bediening van het verbond, waarin de genade ons wordt aangeboden."

Is er sprake van een uitwendig verbond?

Meeuse: "We spreken liever van een "uitwendig in het verbond zijn". Zolang we niet wedergeboren zijn, hebben wij slechts een uitwendige relatie tot het verbond. Wezenlijk krijgen we deel aan de verbondsgoederen als wij door wedergeboorte Gods verbond leren inwilligen. Zo kun je dus spreken van tweeërlei kinderen des verbonds."

Van der Graaf: "Als ik het doopformulier lees, lees ik daarin niets van het in- en uitwendig in het verbond zijn; wel over de noodzaak van geloof, wedergeboorte en bekering. In Efeze 4 staat dat de kerk in Christus is verkoren. Dat zal de Heilige Geest uitwerken, maar het is niet een schema waarin ik alles samenpers. Het is voor ons allen helder dat het verbond niet een zaak is van automatisme. Ik blijf erbij dat, wanneer het verbond onder de beheersing van de verkiezing staat, een volle Christusprediking aan de gehele gemeente in het gedrang komt. De gemeente is geen verzameling van heidenen. Het lijkt in sommige gemeenten wel alsof zij voor het eerst onder het Evangelie verkeren."

Woelderink stelde dat de beloften aan ieder gedoopt kind werkelijk toegezegd worden. Mag je de beloften aan de gehele gemeente prediken?

Meeuse: "Om welke beloften gaat het? Wat is de inhoud van de beloften? Die vragen moet je eerst stellen."

Maris: "In de belofte is alles inbegrepen wat nodig is tot de eeuwige zaligheid."

Meeuse: "Ook de belofte van vergeving der zonden?"

Maris: "Nou en of!"

Meeuse: "Maar de Heere doet toch wat Hij belooft? Ik hoorde eens iemand zeggen dat alle gedoopten deel hebben aan de beloften, inclusief de vergeving der zonden en het eeuwige leven. Maar krijgen ze dat ook werkelijk? God belooft iets, en geeft het niet? Dat kan toch niet! Dan zou God onbetrouwbaar zijn! Zo hoop ik nooit over God te spreken!"

Maris: "Dat is een constructie. Aan het verbond is natuurlijk ook een voorwaarde verbonden en dáár doet zich de geheimenis van de verkiezing voor dat God de Zijnen Zelf in de beloften doet delen. Er is

namelijk in het verbond de eis van geloof en bekering. Als je zo massief spreekt over de belofte zoals u doet, houd je alleen de belofte over zonder de realiteit van de eis."

Meeuse: "Wat God belooft, zál Hij ook zeker vervullen. De beloften zijn geadresseerd, zoals Jezus beloften uitsprak voor de hongerigen, de armen van geest, enzovoorts. Dat noem ik geen voorwaarden, maar het zijn wel kenmerken. Je mag de beloften niet te grabbel gooien voor iedereen."

Maris: "Maar dan ga je de beloften uitpellen voor een bepaalde groep, de armen van geest."

Als de Heere tot een gedoopt kind zegt: Ik wil jouw God zijn. Geldt dat dan voor elke gedoopte?

Maris: "Ja."

Meeuse: "We moeten dit niet ongenueanceerd zeggen. God biedt Zijn verbond inderdaad aan allen aan die gedoopt worden, maar pas door wedergeboorte krijgen we deel aan het wezen van het genadeverbond, dat niet verbroken kan worden."

Maris: "We moeten natuurlijk met onderscheid spreken over het verbond. Met het onderscheid tussen wezen en bediening van het genadeverbond ben ik niet gelukkig. We moeten onderscheiden tussen het verbond en de vervulling ervan. Het verbond is geen voorzegging, maar een toezegging. Dat is het verschil."

Van der Graaf: "Maar Meeuse, bent u niet, mét Woelderink, overtuigd van de actualiteit van de problematiek waarmee hij ook worstelde? U komt toch ook in uw pastoraat gemeenteleden tegen voor wie het verbond zodanig onder de beheersing van de verkiezing staat dat zij zeggen: "Dit kan niet voor mij zijn?" En hoe staat het met de zekerheid van het geloof? Woelderink liep in de Hervormde Kerk vooral aan tegen een bepaalde lijdelijkheid. Van Ruler heeft niet voor niets gezegd dat de verkiezing het drama van de gereformeerde traditie is geworden, althans in de uitwerking." Meeuse: "God roept ons, daar begin ik mee." Maris en Van der Graaf (tegelijk): "Honderd procent mee eens!"

Maris: "We behoeven ons niet te houden aan de volgorde die God vanuit Zichzelf in de eeuwigheid gedacht heeft. In Zijn openbaring geeft Hij te kennen dat er een verkiezing én een verwerping is. Maar dat betekent niet dat we dús bij de verkiezing moeten beginnen. Pastoraal ligt het veel meer voor de hand om te beginnen bij de Schrift en bij de woorden van het verbond. Zo komt God als Eerste naar ons toe. De pastorale worsteling van Woelderink werd veroorzaakt doordat mensen in angst teruggingen naar de verkiezing in plaats van zich te richten op de vraag: Wat zegt de Heere in Zijn verbondsbeloften?"

Meeuse: "Ik wil deze beloften ook prediken en wel zoals de Erskines en Fisher erover spreken in het laatste werkje dat ds. Kersten kort voor zijn dood heeft uitgegeven, getiteld "Het verbond der genade". Daarin staat: "Tot wie worden de beloften des verbonds gericht? Tot allen die het Evangelie horen, en tot hun zaad (Hand. 2:39)." De beloften zijn gericht tot allen die het Evangelie horen en zij hebben allen het recht van toegang. Daarna wordt gezegd dat alle hoorders van het Evangelie "een recht van toegang tot de beloften" hebben. Een "recht van bezit" heeft men alleen door het geloof. Dus wie komen er tot dit bezit? Die wedergeboren worden."

Maris: "Dat klinkt royaal, maar in de praktijk blijkt dat je pas de beloften voor jezelf mag zien als je daarvan iets in jezelf herkent. Zo hoor ik het vaak. Dat wordt samen met de belofteprediking altijd als een drempel ervaren."

Van der Graaf: "De beloften zijn onvoorwaardelijk. Dat heeft Woelderink terecht opgemerkt, maar mensen worden natuurlijk niet als gelovigen geboren. Ik heb twintig jaar geleden een preken-serie van Kersten besproken waar ik toen letterlijk las: "De beloften zijn in Christus ja en amen, maar voor de uitverkorenen." Hij plaatste een komma waar de Schrift een punt zet."

Mag een gedoopt kind pleiten op de beloften?

Meeuse: "Zo ongenueanceerd zou ik dat niet zeggen. Pleiten op beloften is geloofswerk. God leert het Zijn kinderen."

Maris: "Als je een klein kind leert bidden, is dat niet slechts een vorm. Je mag dat kind voorhouden dat de Heere Zijn beloften zal vervullen. Is dat bidden juist niet een pleiten zonder enig onderscheiden? De Heere komt met de beloften juist tot een volk dat niets van de belofte wil weten. En toch staat Hij met Zijn armen wijdopen. Is dat niet typisch voor de manier waarop God met Zijn beloften tot ons komt en tot ons zegt: Hier ben ik?"

Meeuse: "Niet alle gedoopten worden tot Gods kinderen. We mogen echter wel geloven dat uit de gedoopte kinderen er zullen zijn die de Heere bekennen en belijden. Ik vrees dat in sommige kringen in de Hervormde Kerk leerlingen van Woelderink zijn die op grond van de doop kinderen voorhouden dat ze deel hebben aan de heilsgoederen van het genadeverbond. Jezus heeft toch heel anders geprekeerd dan wat we bij Woelderink lezen. De Zoon van God heeft helder gesepareerd. De Joden zeiden ook: Wij zijn Abrahams zaad, wij zijn verbondskinderen. Maar de Heere Jezus zei: Jullie zijn uit de vader de duivel!"

Van der Graaf: "Als er één was die separeerde, dan was het Woelderink wel in de volkskerk!"

Meeuse: "Maar niet op de wijze waarop wij het doen."

Van der Graaf: "Ik hoop dat we Woelderink en Kievit samen vasthouden in hun gemeenschappelijk beroep op de Reformatie."

Meeuse: "Dat kán niet eens!"

De kwestie van ds. R. Kok is weer in het nieuws. Hij werd onder meer geschorst om de vereenzelviging van Gods beloften en het aanbod van genade. Ligt hier een parallel met Woelderink? En is deze vereenzelviging schorsingswaardig?

Maris: "Natuurlijk is ds. R. Kok niet schorsingswaardig. Die beschuldiging is het gevolg van een rationalistische schematiek waardoor aanbod en beloften van elkaar worden gescheiden. Dat is in strijd met de Schrift."

Meeuse: "Vereenzelviging van beloften en genadeaanbod kan niet bestaan. De beloften staan binnen het kader van het genadeverbond; ze mogen niet te grabbel worden gegooid. Kok overzag echter de gevolgen van zijn uitspraken niet. Kersten kon met zijn deskundigheid en overwicht Kok wel terechtwijzen, maar toen hij wegviel, bleek niemand in staat om Kok, waar nodig, te corrigeren. Toen kwam hij weer tot onzuivere uitspraken en is er handelend opgetreden tegen deze geliefde predikant. Overigens betreur ik het dat hij na de schorsing ons kerkverband heeft verlaten."

Maris: "Het te grabbel gooien van de beloften is een schandalige beschuldiging."

Meeuse: "Waarom?"

Maris: "De gemeente mogen we als verbondsgemeente zien. Dát is ernst maken met het spreken van de Heere."

Van der Graaf (zuchtend): "Wij hadden Visscher, de Gereformeerde Gemeenten hadden Steenblok. Daaruit is veel strijd en onheilig vuur gekomen. **Voor mij is Kok een soort Woelderink in de Gereformeerde Gemeenten.**"

Meeuse: "Ik zie de opvattingen van ds. Kok niet opkomen uit een objectiverende neiging in het theologisch denken, maar uit een begeerte om het aanbod van genade na aan het hart van de hoorders te leggen. Ik zou ds. Kok niet graag willen beschuldigen van opvattingen als die van Woelderink."

Van der Graaf: "Maar dat is toch geen beschuldiging? Voor mij is Woelderink een vroom, bevindelijk man. Ik wilde wel dat alle bonders zo bevindelijk waren als Woelderink. Dan schiet men ook niet door als het om het verbond gaat." Meeuse: "Maar dat is niet die bevinding die wij preken."